

ІСТОРИК І ЧАС

Рец. на кн.: Пирогова-Таран Л. В., Логунова Н. А. Іван Васильович Лучицький: історик і час. – Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2015. – 210 с.

Біографічні дослідження є одним із традиційних історіографічних жанрів. Сьогодні можна спостерігати черговий сплеск їхньої популярності, що не в останню чергу пов'язано з переосмисленням основних підходів до біографістики, появою нових типів біоісторіографічних досліджень, активною рефлексією щодо моделей біографічного аналізу [Приклади моделей див.: 3].

Книга Л. В. Пирогової-Таран та Н. А. Логунової присвячена одному із яскравих істориків – професору Київського університету Св. Володимира Івану Васильовичу Лучицькому (1845–1918). Одразу слід зазначити, що ця праця є підсумком багаторічних досліджень Л. В. Пирогової-Таран, яка вивчала науковий доробок вченого. Одночасно в основу книги покладене дисертаційне дослідження Н. А. Логунової, яке присвячене професійній біографії науковця [2]. Назва книги «Іван Васильович Лучицький: історик і час» здається орієнтує читача на методологічні підходи популярної сьогодні «нової біографічної історії», для якої характерне заглиблення не тільки у життєвий світ героя, але і намагання крізь нього з'ясувати конкретну соціокультурну ситуацію, окреслити кордони примусу зовнішніх обставин життя та свободу особистого вибору історичного актору [4, с. 290, 301]. Втім, здебільшого, в центрі уваги перебуває сам герой книги.

Монографія складається зі вступу та з чотирьох розділів. Перший розділ містить огляд джерел та літератури. Історіографічний огляд, структурований за хронологічно-проблемним принципом, відбиває основні особливості процесу поступового осмислення наукового доробку вченого. Джерельна база дослідження представлена різноманітними видами джерел, серед яких значну частину складають архівні матеріали, виявлення та опрацювання яких безумовно вимагало чималих зусиль. Солідна джерельна база надала можливість виконати на її основі поставлені завдання та здійснити якісне біографічне дослідження.

Другий розділ книги присвячений становленню І. В. Лучицького як науковця. Авторки детально розглянули процес його навчання у гімназії та університеті Св. Володимира, окреслили складнощі кар'єрного шляху, відзначили особливості стосунків з учнями. Позитивне враження справляє дослідження процесу формування світоглядних, суспільно-політичних та етичних переконань вченого протягом його професійного становлення та особистого зростання. Звертає на себе увагу і бажання дослідниць проникнути до лабораторії історика, що здійснюється на основі джерел

особового походження. Проте треба зауважити, що для цього розділу характерна певна глорифікація головного героя біографії. Вочевидь, авторки свідомо намагаються уникати згадок про участь І. В. Лучицького у внутрішньо-університетських конфліктах та будь-яких сюжетів, у яких оцінка поведінки історика може бути не однозначною (один із таких прикладів, про який не згадується у книзі, – історія обрання П. М. Ардашева на посаду викладача Київського університету, у якій основну роль відігравав саме І. В. Лучицький). Тільки у висновках до цього розділу дослідниці зазначають, посилаючись на слова М. І. Карєєва, що кар'єрному шляху І. В. Лучицького перешкоджала його «велика суб'єктивність та нервовий характер». Але без урахування контексту університетського життя, без розуміння розстановки сил університетських «партій» та визначення позиції І. В. Лучицького у кожній окремії ситуації, складно зрозуміти і перипетії його кар'єри, і його школоформуючі стратегії, і, врешті-решт, переконливо говорити про соціальні погляди та етичні переконання науковця.

Третій розділ, на нашу думку, є найбільш вдалим та найбільш цікавим розділом монографії. Він присвячений огляду наукової творчості вченого як у галузі вивчення історії Франції, так і української історії. Авторки запропонували періодизацію наукової творчості І. В. Лучицького, велику увагу приділили питанням методології та специфіці методологічного інструментарію вченого, простежили вплив суспільно-політичних переконань вченого на його конкретно-історичні дослідження. Особливої уваги заслуговує сюжет, який пов'язаний з реконструкцією особливостей роботи дослідника в архівах Франції. На жаль, при цьому у книзі бракує характеристики масштабної археографічної діяльності історика. Поставити за заслугу авторкам потрібно і завдання вписати наукові студії І. В. Лучицького у історіографічний контекст, з метою позначити цінність його наукових висновків та визначити, що з його наукового доробку відійшло до архіву науки, а що дало поштовх подальшим дослідженням та залишається вартим уваги і на сучасному етапі розвитку науки.

У книзі наведені цікаві спостереження щодо еволюції наукових зацікавлень І. В. Лучицького. Наприклад, розглядається питання як архівні розшуки та цікаві знахідки джерел орієнтували історика на розробку конкретних дослідницьких проблем, як відбувався перехід від зацікавлення соціально-економічними питаннями української історії до аграрної історії Франції. Треба відзначити, що дослідницям вдалося доповнити бібліографію праць вченого. Проте наявність бібліографії та особистого архівного фонду вченого (хоча треба визнати, що особливості почерку історика ускладнюють роботу з цим фондом) дозволяли поставити питання і про динаміку наукової творчості І. В. Лучицького, а також схарактеризувати масив його публікацій не тільки за тематичним, але і жанровим та видовим принципа-

ми, в цілому визначити періоди спадів та підйомів наукової продуктивності вченого.

У четвертому розділі монографії йдеться про громадсько-політичну діяльність київського історика. Основна дослідницька інтенція авторів полягала у репрезентації широти репертуару цієї діяльності. Так, І. В. Лучицький проводив просвітницьку роботу, був благодійником, членом національно-культурних товариств, брав участь у роботі місцевих та центральних органів влади (зокрема Київської міської думи та III Державної Думи), був залучений до політичної роботи як член конституційно-демократичної партії, а також протягом довгих років виконував обов'язки редактора різноманітних періодичних видань. З розділу також можна дізнатися про національно-політичні переконання вченого, результати втілення задумів у життя під час участі І. В. Лучицького у вирішенні важливих суспільних проблем, зокрема, питань організації освіти в цілому та зокрема жіночої освіти, у ході розробки проектів аграрних реформ та покращення умов життя робітників, боротьби проти заборони користування українською мовою в усіх сферах суспільного життя. У результаті дослідницьким вдалося репрезентувати усвідомлення істориком суспільного та просвітницького потенціалу історичного знання та способів його використання заради досягнення суспільних цілей. Зокрема, київський історик систематично пропагував конституційний устрій шляхом публікації перекладів конституцій різних європейських країн. Також авторам вдалося підкреслити зв'язок між громадською діяльністю вченого та його науковою творчістю. Цікавим сюжетом дослідження є розгляд на основі залучення джерел жандармського відділу питання про відношення влади до громадської активності вченого.

Таким чином, автори змогли схарактеризувати різнопланову діяльність історика, якому вдавалося поєднувати різні ролі: науковця, політика, громадського діяча, просвітника, публіциста та редактора. Проте І. В. Лучицький виступає у розділі не тільки головним героєм, що зрозуміло, але почасти єдиним гравцем на історичному полі. Зрідка згадуються імена осіб, що підтримували ту чи іншу резолюцію Івана Васильовича в Думі, зрідка наводяться цитати близьких та друзів з оцінкою його діяльності, а також віддуки про нього політичних опонентів. У результаті І. В. Лучицький залишається на самоті, поза структурою соціальних зв'язків свого часу. Проте, історичний актор ніколи не буває ізольованим, відірваним від соціального середовища. На думку Л. П. Репіної, без аналізу взаємодії особистості з оточуючим світом неможлива ніяка «персональна історія», головним предметом якої є «історія одного життя» у всій його унікальності та повноті [4, с. 295]. Здається, що залучений авторками матеріал (особисті джерела та листування вченого) дозволяв вписати постать І. В. Лучицького у контексти інтелектуального середовища його часу, з'ясувати мережеві зв'язки вче-

ного, але дослідниці не скористалися ним у такому плані. Втім, саме це, на нашу думку, дозволило б схарактеризувати ідеологію ліберальної професури та пояснити особливості відносин І. В. Лучицького з університетськими, партійними колегами та опонентами, пояснити його протиріччя з радикальним крилом української партії та в цілому схарактеризувати мотиви його життєвих виборів у кожній конкретній ситуації.

Не зовсім зрозуміло чому саме у четвертому розділі з'являється невеличкий сюжет, присвячений родині вченого. Враховуючи, що дружина Марія Вікторівна Лучицька була відомим перекладачем, науковцем та асистенткою історика, а син згодом став відомим вченим-геологом, характеристика його родинних відносин напряму відноситься до питань наукового становлення та інтелектуального побуту історика. При цьому, на жаль, цьому надзвичайно цікавому сюжету приділяється замало уваги, хоча у розпорядженні авторів було і родинне листування, і спогади дружити історика. У сучасній біографістиці переосмислюється роль особистого життя людини, переглядається сама концепція біографії, яка більше не сприймається як проста лінія життя, а скоріше осмислюється як культурний простір, «біографічний світ», який поєднує різні сфери: професійну та побутову, особисту та публічну, і таким чином, життя особистості постає як постійне переміщення між цими сферами [1, с. 79–80]. Більш докладна характеристика родинних стосунків та особистого життя І. В. Лучицького надала би можливість краще зрозуміти перипетії його долі. Підсумовуючи, треба сказати, що робота є професійною біографією науковця. Вона переконливо доводить роль І. В. Лучицького у розвитку української науки, представляючи історика, що діяв наприкінці XIX – на початку XX ст. як науковця світового рівня, засновника наукової школи, активного громадського та політичного діяча. Проте книга залишає й простір для продовження дослідження поstatі вченого, стимулює постановку нових дослідницьких завдань.

1. Колесник І. І. Біографічний світ Тараса Шевченка / І. І. Колесник // Український історичний журнал. – 2014. – № 3. – С. 79–99, 79–80.
2. Логунова Н. А. Наукова та громадсько-політична діяльність І. В. Лучицького : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня док. іст. наук : спец. 07.00.06 – «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Н. А. Логунова. – К., 2006.
3. Попова Т. Н. Биоисториописание в контексте научных традиций: концепты и модели / Т. Н. Попова // Диалог со временем. – 2015. – № 53. – С. 30–53.
4. Репина Л. П. Историческая наука на рубеже XX–XXI вв.: социальные теории и историографическая практика / Л. П. Репина. – М., 2011. – 560 с.

Ю. А. Кісельова